

Piotr Maroński

Muzeum Niepodległości w Warszawie

ORCID: 0000-0002-8983-1796

Muzea skansenowskie w Polsce

Stowarzyszenie Muzeów na Wolnym Powietrzu w Polsce opublikowało pracę prezentującą przegląd placówek skansenowskich. Bogato ilustrowana publikacja wydana w 2021 roku przedstawia 34 muzea i ich oddziały. We wstępie redaktora tomu Artura Gawła czytamy: (...) W niniejszym wydawnictwie muzea na wolnym powietrzu zostały przedstawione w porządku alfabetycznym miejscowości, w których są usytuowane. Przy każdym opisie muzeów znajdują się informacje praktyczne przeznaczone dla osób planujących odwiedzić wybrane muzeum (...).

Opracowaniem poszczególnych placówek zajęli się ich pracownicy, co niewątpliwie zwiększa wartość merytoryczną wydania. Tekst został uzupełniony licznymi fotografiami prezentującymi konkretne muzea. Wydawcy mając na uwadze przyszłych odwiedzających, chcieli ich zachęcić do zobaczenia tych ciekawych miejsc, podając przy tym dane teadresowe. Skanseny prezentują przecież oryginalną zabudowę, wyposażenie wielu domów i zabudowań, ale także zespoły parkowe i otaczającą przyrodę. Odwiedzając muzea na wolnym powietrzu, zapoznać się można z wielorakością kulturową naszego kraju. Jak zaznaczył prof. Józef Gajek: „Muzeum skansenowskie jest zawsze zbliżeniem, powiedziałbym modelem rzeczywistego obrazu życia, a więc modelem kompleksowym i dynamicznym, którego eksponaty osadzone są w środowisku podobnym do tego, w którym powstały i żyły”¹. Uzupełniając wypowiedź tego wybitnego etnografa, redaktora *Polskiego Atlasu*

¹ <https://www.muzeaskansenowskie.eu/> [dostęp: 1.02.2024].

Etnograficznego i prezesa Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, należy dodać, że muzea na wolnym powietrzu tworzą zespoły celowo powiązanych ze sobą zabytkowych obiektów, które zostały przeniesione lub znajdują się w miejscu, odzwierciedlającym historię i kulturę regionu. W niniejszym tekście postaram się omówić cztery muzea spośród przedstawionych w zbiorze.

Pierwszym muzeum zaprezentowanym w tym opracowaniu jest Zagroda Młyńska w Bogdańcu – Oddział Muzeum Lubuskiego im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim. Opracowaniem tekstu zajął się muzealnik dr Mirosław Pecuch. Zagroda położona jest w Bogdańcu na terenie Parku Kulturowego „Dolina Trzech Młynów”. Z publikacji dowiadujemy się o historii tego miejsca i obiektów w nim prezentowanych. Można tam zobaczyć realia pochodzące z okresu od XVII wieku do lat czterdziestych XX wieku. Pierwotnym założeniem placówki było utworzenie parku etnograficznego wzdłuż rzeki Bogdanki. Zamierzano pozyskać trzy młyny z sąsiadującymi terenami. Ze względów finansowych udało się założyć muzeum jedynie na bazie głównego młyna. Tekst przedstawiający placówkę został uzupełniony o zdjęcia skansenu w scenarii letniej i zimowej. Interesująco wyglądają też ujęcia wnętrza młyna.

Bardzo ciekawym muzeum na wolnym powietrzu jest Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach – Oddział Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku. Skansen powstał z chęci zachowania ostatnich śladów słowińskiej ludności pomorskiej. Po II wojnie światowej na tych terenach kontynuowano badania etnograficzne i językoznawcze, które były uzupełnieniem wcześniejszych, prowadzonych na przełomie XIX i XX wieku. 22 września 1963 roku uroczyście otwarto Muzealną Zagrodę Słowińską. Odtworzono słowińskie chaty budowane w konstrukcji szkieletowej, wypełniane strychnicą i kryte trzcina jezirową. Zadbano o zachowanie wnętrza zagród np. zobrazowane na zdjęciu w publikacji wewnątrz zagrody Alberta Klucka z lat dwudziestych XX wieku. Interesująco przedstawia się uwieczniona na zdjęciu dwurodzinna chałupa rybacka Josa i Klicka z połowy XIX wieku. Na terenie skansenu zobaczyć można zagrody i ich pełne wyposażenie np. sieci rybackie, piece chlebowe, studnie, budy dla psów. Po terenie przechadzają się także zwierzęta gospodarskie. Ważnym uzupełnieniem stałej ekspozycji muzealnej są wystawy czasowe prezentowane w Chacie wystaw czasowych. W sezonie letnim organizowane są tam wystawy, warsztaty edukacyjne i lekcje muzealne związane z etnografią i sztuką

pomorską. Dodatkowo na terenie skansenu umieszczono Galerię Pomorskiego Malarstwa Plenerowego. Muzeum znajdujące się pod adresem Kluki 27, 76-214 Smołdzino, ma także pod opieką miejscowy zabytkowy cmentarz z początków XVIII wieku. Opracowaniem tekstu i autorką zdjęć obiektu jest Violetta Tkacz-Laskowska.

Sądecki Park Etnograficzny i Miasteczko Galicyjskie – Oddział Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu to kolejny projekt muzealny przedstawiony w publikacji. Skansen położony w województwie małopolskim prezentuje tradycyjne budownictwo i kulturę ludową Ziemi Sądeckiej. Muzeum rozlokowane na 21 hektarach, na obrzeżach Nowego Sącza, zostało udostępnione zwiedzającym w 1975 roku. Sądecki Park Etnograficzny podzielony jest na kilka części (sektorów), które odpowiadają poszczególnym grupom ludności zamieszkującym Sądeczynę. Sektory rozlokowano zgodnie ze opracowanym wcześniej planem np. Sektor Górali Sądeckich przedstawia chałupę z Kamienicy i spichlerz z Zagorzyna. Dalej możemy zobaczyć zamożną chałupę lachowską z Gostwicy i cerkiew grekokatolicką z Czarnego z drugiej połowy XVIII wieku. We wnętrzach chałup prezentowany jest np. łemkowski piec dymny czy pomieszczenie z wystrojem wigilijnym (chałupa z Gostwicy). W obrębie parku starano się odtworzyć wielorakość zabudowań, umieszczając zarówno wielobudynkowe zagrody bogatych gospodarzy, jak i chałupy biedackie. Na terenie znajduje się również pochodzący z pierwszej połowy XVIII wieku kościół rzymskokatolicki z Łosiny Dolnej. Skansen został stworzony zgodnie z ideą „muzeum-wsi”, w celu odtworzenie w jak najszerszym zakresie kultury materialnej regionu. Ważnym elementem funkcjonowania tego miejsca jest edukacja realizowana poprzez organizowanie warsztatów rzemiosła tradycyjnego, rękodzieła i imprez folklorystycznych. Przygotowywane są również tematyczne wystawy czasowe. Autorką tekstu i zdjęć jest lokalna etnograf Bogusława Błażewicz.

Skansenem usytuowanym w miejscu styku kultur, słowiańskiej i germańskiej (materialnej i niematerialnej), jest Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze – Ochli. Miejsce to wyróżnia kilka unikatowych elementów: najstarszy datowany obiekt drewniany w Polsce z 1675 roku (chałupa z Potrzebowa), ekspozycja winiarska, sektor budownictwa dolnośląskiego oraz chata bukowińska z ekspozycją folkloru i historią górali czadeckich. Ta specjalistyczna placówka etnograficzna znajdująca się na obszarze 13 hektarów, przedstawia ponad 80 zabytkowych obiektów, w tym

wiele bezcennych, obrazujących kulturę regionu z wewnętrznym podziałem na sektory. Najbardziej unikatowym, a zarazem charakterystycznym jest opisana i przedstawiona na zdjęciu (s. 248) piętrowa wieża winiarska z Budachowa. Rozglądając się, można zobaczyć jej wyposażenie, usytuowaną nieopodal piwniczkę do przechowywania wina, a poza budynkiem dwie plantacje winorośli. Zielona Góra miała w przeszłości jedyną w Polsce szkołę winiarską kształcąca słynnych winiarzy. W pierwszej połowie września organizowane tam są pokazy i warsztaty dla winiarzy. W skansenie możemy także zobaczyć charakterystyczne dla Wielkopolski czterobokowe zabudowy wiejskie z XIX wieku. Ciekawie wygląda też niewielki budynek z charakterystycznym czterospadowym dachem, krytym słomą – chałupa z Marcinowa – w którego wnętrzu znajduje się ekspozycja zielarska. Oryginalnie prezentuje się także ekspozycja wnętrza domu łużyckiego z Jędrzychowiczek (s. 251). W kolejnych obiektach zobrazowano specyfikę kulturową ludności przybyłej na te tereny po 1945 roku (repatriantów). Zobaczyć można przedmioty codziennego użytku i inne sprzęty (wóz drabiniasty, bryczka, karawan, sanie) pochodzące od przybyłych tu ludzi z Bukowiny czy Kresów II RP. Niezwykle ciekawie prezentuje się zagroda kamienna zbudowana z ciosanego kamienia polnego, często używanego i spotykanego w XIX-wiecznej architekturze regionu. W jej skład wchodzi dwie obory, stodoła i dom mieszkalny pochodzące ze wsi: Długie, Chotków i Siecieborzyce. Opisanie tego niezwykłego Muzeum zajęli się etnograf, muzealnik i fotograf Damian Danak.

Muzea na wolnym powietrzu w Polsce to niezwykle interesujące wydawnictwo przeznaczone dla szerokiego grona czytelników. Z pracy tej wiele dowiedzą się zarówno muzealnicy, zawodowi badacze, jak i zwykli odbiorcy. Książka ma z założenia zaznajomić czytelników z istnieniem i rolą skansenów w Polsce, dodatkowo ma też pełnić funkcję bogato ilustrowanego przewodnika turystycznego. Publikacja została starannie wydana na papierze kredowym i zawiera, o czym już wyżej wspomniano i co jest szczególnie ważne, aktualne dane teleadresowe muzeów. Jej dopełnieniem może być ostatnio wydana mapa z zaznaczonymi lokalizacjami wymienionych muzeów.

Piotr Maroński

Muzea na wolnym powietrzu w Polsce, red. A. Gawęł, Stowarzyszenie Muzeów na Wolnym Powietrzu w Polsce, Białystok 2021, ss. 256.